

ФЕЙК АХБОРОТ ТАРҚАЛИШИНING МИЛЛИЙ ХАВФСИЗЛИККА ТАЪСИРИ

Өмирбаева Азиза Бекберген қызы

*Бердоқ номидаги Қорақалпоқ давлат университети, журналистика
факультети магистранти*

Аннотация: *Ушбу мақолада фейк ахборот (ёлғон янгиликлар) тушунчаси, унинг тарқалиш сабаблари ва миллий хавфсизликка кўрсатаётган таҳдидлари таҳлил қилинган. Ахборот технологиялари ва ижтимоий тармоқлар орқали тарқалаётган фейк контентнинг жамият онги, ижтимоий барқарорлик ҳамда давлат хавфсизлигига таъсири ёритилган. Шунингдек, Ўзбекистонда фейк ахборотга қарши курашиш бўйича давлат сиёсати ва медиа саводхонликни оширишнинг аҳамияти муҳокама қилинади.*

Калит сўзлар: *фейк ахборот, миллий хавфсизлик, ахборот хавфсизлиги, ижтимоий тармоқ, медиа саводхонлик, блогерлик, ахборот сиёсати.*

КИРИШ

Сўнгги йилларда ахборот оқими жуда тез суръатларда ривожланмоқда. Айниқса, интернет ва социал тармоқларнинг оммалашуви натижасида ҳар бир фуқаро ахборот яратувчи ва тарқатувчига айланди. Бу жараён бир томондан демократик очиқлик ва ахборот эркинлигини таъминлаётган бўлса, иккинчи томондан ёлғон ахборот — фейк хабарлар тарқалишини ҳам кескин оширди.

Фейк ахборот нафақат шахс ёки гуруҳ манфаатларига, балки бутун жамият ва давлат барқарорлигига таҳдид солувчи омилга айланмоқда. Бугунги глобал ахборот муҳитида фейк янгиликлар орқали жамият онгига таъсир кўрсатиш, ишончсизлик муҳитини яратиш, сиёсий ва иқтисодий вазиятни издан чиқариш эҳтимоли юқори. Шу сабабли, фейк ахборот масаласи миллий хавфсизликнинг янги шакли — ахборот хавфсизлиги билан узвий боғлиқ ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси ҳам бу жараёндан мустасно эмас. Мамлакатимизда интернет фойдаланувчилари сони йил сайин ортиб бораётгани, ижтимоий тармоқларда фаол блогерлар ва оммавий каналлар кўпайгани фейк контент тарқалиши хавфини оширмоқда. Айрим ҳолатларда ёлғон ахборот жамиятда турли муносабатлар ва қарама-қаршиликлар келтириб чиқариши, давлат органларига ишонч даражасига таъсир кўрсатиши мумкин.

Шу муносабат билан фейк ахборотнинг миллий хавфсизликка таъсирини илмий жиҳатдан таҳлил этиш, унинг олдини олиш механизмларини ишлаб чиқиш ва аҳолининг медиа саводхонлигини ошириш бугунги кунда долзарб вазифалардан биридир.

Фейк ахборотнинг моҳияти, шакллари ва тарқалиш омиллари

Фейк ахборот — бу маълум бир шахс, ижтимоий гуруҳ ёки ташкилотнинг манфаати йўлида жамиятдаги воқелик ҳақидаги тасаввурни бузишга қаратилган ёлғон, бурмаланган ёки нотўғри контентдир. У кўп ҳолларда ҳақиқий фактлар орқали ишонч уйғотиш, кейин эса бурмаланган маълумотни киритиш усулида тарқатилади.

Ахборот соҳаси таҳлилчилари фейк ахборотни қуйидаги турларга ажратишади:

- Тасодифий фейклар – маълумотни текширмасдан тарқатиш натижасида юзага келади;
- Манипулятив фейклар – маълум бир мақсад йўлида атрофлича ўйланган сценарий асосида тарқатилади;
- Провокатив фейклар – жамиятда тартибсизлик ёки ишончсизлик муҳитини яратиш учун қасддан тарқатилади.

Фейк ахборот тарқалишининг асосий омиллари қуйидагилар:

Ахборот тезлиги ва рақобати – интернетда “биринчи бўлиб эълон қилиш” истаги текширилмаган маълумотларни тарқатишга олиб келади.

Таҳририят ва журналистика стандартларининг сусайиши – блогерлик фаолиятида ахборот манбасини текшириш маданияти паст даражада.

Ижтимоий поляризация (қутбланиш) – фуқароларнинг турли сиёсий ёки диний гуруҳларга бўлиниши фейк контентни ишончли қабул қилиш имконини оширади.

Ташқи ахборот таъсирлари – айрим ҳолларда фейк янгиликлар хорижий манбалар орқали тарқатилади ва миллий барқарорликка таъсир кўрсатади.

Айнан ижтимоий тармоқлар — Facebook, Telegram, Instagram ва TikTok каби платформаларда фейк ахборотнинг тез тарқалиши алгоритмларнинг “вирал контент”ни илгари суриши билан боғлиқ. Бу тизим фойдаланувчиларда ҳиссий реакция уйғотувчи хабарларни устувор қилади, натижада салбий ва ёлғон маълумот тезроқ ёйилади.

Миллий хавфсизлик ва фейк ахборот ўртасидаги ўзаро боғлиқлик

Миллий хавфсизлик тушунчаси фақат ҳарбий ёки сиёсий барқарорлик билан чекланиб қолмайди. Замонавий шароитда ахборот хавфсизлиги миллий хавфсизликнинг муҳим таркибий қисми сифатида эътироф этилади.

Ахборот майдонидаги таҳдидлар жамият онгига таъсир кўрсатиш, давлат органларига ишончни сусайтириш, ёлғон маълумот орқали ижтимоий беқарорлик яратиш орқали мамлакат барқарорлигига путур етказиши мумкин.

Фейк ахборотнинг миллий хавфсизликка таъсири қуйидаги йўналишларда намоён бўлади:

Сиёсий барқарорликка таҳдид – фейк хабарлар орқали сиёсий жараёнларга таъсир кўрсатиш, сайловлар ёки ислохотлар ҳақида нотўғри маълумот тарқатиш орқали аҳоли орасида ишончсизликни кучайтириш мумкин.

Ижтимоий барқарорликни издан чиқариш – фейк ахборот орқали миллатлараро муносабатлар, диний тотувлик ёки жинсий тенглик каби мавзуларда ихтилоф чиқариш ҳолатлари кузатилади.

Иқтисодий хавфсизликка таъсир – инвестиция муҳити ёки иқтисодий қарорларга оид ёлғон маълумотлар бозордаги ишончли пасайтиради.

Ахборот инфратузилмасига таҳдид – фейк контент орқали давлат ва фуқаролик жамияти ўртасида ахборот алмашинуви самарадорлиги камаяди, фуқаролар ҳақиқий манбани ажрата олмай қўйишади.

Бу таҳдидларнинг барчаси миллий хавфсизликни издан чиқариши мумкин, чунки улар давлатнинг энг муҳим ресурсларидан бири — ижтимоий ишонч ва бирдамликни йўқотишга олиб келади.

Ўзбекистонда фейк ахборотга қарши кураш ва ахборот хавфсизлигини таъминлаш тажрибаси

Ўзбекистонда сўнгги йилларда фейк ахборот муаммоси давлат даражасида муҳокама қилинмоқда. Мамлакатда ахборот хавфсизлиги сиёсатини такомиллаштириш, фактчекнинг маданиятини жорий қилиш ва блогерлик фаолиятини ҳуқуқий асосга қўйиш бўйича бир қатор ишлар амалга оширилди.

Қонунчилик асослари

- “Ахборотлаштириш тўғрисида”ги Қонун (2019 йил) ахборотнинг ишончлилигини таъминлашга оид асосий нормаларни белгилаб берди.

- “Оммавий ахборот воситалари тўғрисида”ги Қонунга киритилган ўзгартишлар орқали ёлғон маълумот тарқатиш учун жавобгарлик кучайтирилди.

- 2021 йилда “Киберхавфсизликни таъминлаш концепцияси” қабул қилиниб, у миллий хавфсизлик тизимининг ажралмас қисми сифатида белгиланди.

Институционал чоралар

- Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги ҳузурида “Фейк ахборотларни аниқлаш маркази” ташкил этилган.

- Factcheck.uz ва Kun.uz Factcheck каби мустақил платформалар фейк контентни таҳлил қилиб, расмий рад этиш маълумотларини тарқатмоқда.

- Миллий университетлар ва медиа таълим муассасаларида “Медиа саводхонлик” курслари йўлга қўйилмоқда.

Блогерлик фаолияти ва ижтимоий масъулият

Ўзбекистонда блогерлар ахборот тарқатишнинг муҳим субъекти сифатида фаолият юритишмоқда. Бироқ, айрим ҳолларда факт текширилмаган маълумотларни тарқатиш ҳолатлари учраб, бу жамоатчилик фикрига салбий таъсир кўрсатмоқда. Шу сабабли, 2023 йилда Блогерлар уюшмаси ташаббуси билан ахборот маданияти ва этика кодекси ишлаб чиқилди.

Таълим ва жамоатчиликда медиа саводхонлик

Ахборот хавфсизлигини таъминлашнинг энг самарали усулларида бири — фуқароларнинг медиа саводхонлигини оширишдир. Фейк янгиликларни аниқлаш, манбани текшириш ва ахборотни танқидий баҳолаш кўникмалари аҳолида иммунитетни шакллантиради. Бу жараён мактаб ва олий таълим дастурларига ҳам киритилмоқда.

Фейк ахборотга қарши курашнинг истиқбол йўналишлари

Бугунги кунда фейк ахборотни фақат техник ёки ҳуқуқий усуллар билан чеклаш мумкин эмас. Бу масала комплекс ёндашувни талаб қилади:

- Технологик ечимлар: сунъий интеллект орқали фейк контентни автоматик аниқлаш тизимларини жорий этиш;
- Таълимий ечимлар: мактабдан бошлаб медиа саводхонлик дарсларини мажбурий қилиш;
- Жамиятчилик назорати: блогерлар ва журналистлар учун ахборот маданияти стандартларини ишлаб чиқиш;
- Таъсирли коммуникация сиёсати: расмий манбаларнинг тезкор ва шаффоф ахборот беришини таъминлаш.

Фейк ахборотга қарши самарали тизим фақат жамоатчилик, давлат ва ОАВнинг ўзаро ишончли ҳамкорлигида амалга ошириш мумкин.

Хулоса

Фейк ахборотнинг тарқалиши миллий хавфсизлик учун янги турдаги таҳдид ҳисобланади. У нафақат ахборот муҳитини булғайди, балки жамиятнинг ишонч тизимига ҳам путур етказди. Шу сабабли, давлат ва жамият ҳамкорлигида қуйидаги чораларни кучайтириш лозим:

- фейк ахборотларни тезкор аниқлаш ва рад этиш тизимини такомиллаштириш;
- медиа саводхонликни ошириш ва фактчекинг маданиятини кенг жорий қилиш;
- блогерлик фаолиятини ҳуқуқий ва этик жиҳатдан тартибга солиш;
- ахборот хавфсизлигини миллий хавфсизлик концепциясида алоҳида йўналиш сифатида мустаҳкамлаш.

Бу чоралар фақат давлат эмас, балки фуқаролик жамияти, ОАВ ва фуқароларнинг биргаликдаги масъулияти орқали самарали бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Тошкент, 2023.
2. “Ахборот соҳасидаги фаолиятни тартибга солиш тўғрисида”ги Қонун, 2020 йил
3. Нозима Муратова Назира Тошпулатова Гульноза Алимова

“Fake news: дезинформация в медиа” Студентлар учун уқув қўлланма.
Ташкент-2020